

**MAGYAR
NÉPTÁNC HAGYOMÁNYOK**

MAGYAR NÉPTÁNCCHAGYOMÁNYOK

Molnár Istvánnak ajánljuk

ANDRÁSFALVY BERTALAN
BORBÉLY JOLÁN
LÁNYI ÁGOSTON
MARTIN GYÖRGY
PESOVÁR ERNŐ
PESOVÁR FERENC

tanulmányai

ZENEMŰKIADÓ BUDAPEST 1980

A táncokat lejegyezte
LÁNYI ÁGOSTON

Szerkesztette
LELKES LAJOS

Lektorálta
MAÁ CZ LÁSZLÓ
VITÁNYI IVÁN

75. 261

© 1980 Zeneműkiadó Vállalat, Budapest
ISBN 963 330 317 6

Felelős kiadó a Zeneműkiadó Vállalat igazgatója.
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (798802/80)
Dabasi Nyomda (79-0690), Budapest-Dabas, 1980
Felelős vezető Bálint Csaba igazgató

Felelős szerkesztő Takács Ágnes. Műszaki szerkesztő Biró Mária.
Műszaki osztályvezető Tóth Béláné.
A borító Korniss Péter fotójának felhasználásával készült.
Megjelent 7200 példányban, 34,3 A/5 ív terjedelemben.
(Z 60019)

MTA ZENETUDOMÁNYI

INTÉZET

95

R12

7-12092/80

SZ.

ELŐSZÓ

A magyar néptánc kutatás főbb eredményeiből kap ízelítőt egy kötetbe összegyűjtve az olvasó. A közreadott tanulmányok igyekeznek teljes körképet nyújtani a kutatás legfontosabb területéről, amelyek régen megérték már egy ilyen nagyszabású bemutatásra. Most végre mindenki láthatja, amit a közelből szemlélő már évek óta nyilvántart, hogy a szemünk láttára nagyszerű, új tudomány született. Alig két-három évtized alatt nőtt ki szinte a semmiből, és jutott el a végleges tisztázásig. Hiszen 1949–50–51-ben még az egyetem padjaiban ültek azok, akik ma ezt a kötetet a közönség elé bocsátják. S ami előttük volt, az még a gyűjtésben is csak kis csepp ahhoz a tengerhez képest, ami az ő munkájuk nyomán vált a kutatás és a művészeti mozgalom közkincsévé. A tudományos feltárás pedig teljesen az ő munkájuk eredménye. S íme, egy negyedszázad alatt – amíg egy nemzedék munkába áll, és mielőtt átadná helyét a következőnek –, már itt áll előttünk a magyar néptánc teljes tipológiája, filmekkel, fényképekkel, leírásokkal, néprajzi dokumentációkkal, levéltári adatok tömegével: monográfiák sorozata áll előttünk, a magyar és kárpát-medencei táncanyag teljes történeti fejlődése, Európa tánc történetének széles kereteibe ágyazva; Európa tánc történetébe, amely a szétszórta adatokból és szórványos feldolgozásokból itt, a magyar valamint a kelet-európai élő hagyományok fényében vált igazán történetté.

Kiderült, hogy lányaink körtáncában, a „karikázó”-ban a középkor énekes majd hangszeres körtánca, a *branle* él tovább;

hogy csárdásaink régies formája, a külön táncoló, egymást kerülgető, majd összefogódzó párok „csalogató csárdása” már a Dürer metszetein megjelenő reneszánsz párostáncdivat kései terméke;

hogy az archaikus verbunkból hogy nő ki táncban és zenében az új csárdás;

hogy a szatmár-beregi pásztorok és cigányok botoló tánca a 17. századi ábrázolások hajdútáncának kései hajtása, s hogy egykorú metszetek ugráló, guggoló, kardforgató harcosainak tánca kel életre a megismert élő hagyományból;

hogy vannak dramatikus táncaink: lakodalmi halottas táncok és az, amit Balassi nótá-utalása is idézett: „Arra az oláh nótára, az mint az eltévedt juhokat siratja volt az oláh leány”;

hogy a régi táncéletben szigorú sorrendben következtek a táncok, s egy teljes sor, a „tánc ciklus” az egysége a tánc mulatságnak, ami a lassútól a leggyorsabbig fokozódik, akárcsak a zenéből ismert „Suite”-ben;

hogy a legvirtuózabb magyar táncban, a közép-erdélyi legényesben szigorú formai zártság jár együtt hallatlan gazdag motivikus rögtönzéssel – hogy csak néhányat soroljunk fel a legnevezetesebb eredményekből.

S egyáltalán, megismertük a magyar, sőt kárpát-medencei táncot a maga teljességében, területi különösségeivel, dialektusaival: a Dél-Dunántúlt legrégiesebb verbunkjával és kanásztáncával, a Rábaközt, Szigetközt és a Kiskunságot körverbunkjával, a palócok szerényebb és a Felső-Tiszavidék nemzeti táncá vált gazdag tánckészletét, botoló-, verbunk- és csárdáshagyományait, a Mezőség történeti hagyományú, legteljesebb táncikkusát, lassúit, táncházhagyományát, Kalotaszeg legényesét, Gyimes archaikus tánczenéjét, Erdély aszimmetrikus ritmusait; mindennek szomszédnépi és történeti analógiáit vagy eltéréseit, külön magyar vonásait.

Hogy lehetett mindezt öt-hat embernek ilyen rövid idő alatt elvégeznie? Hiszen ez akkor is szinte emberfeletti teljesítmény, ha volt egy intézmény, az egykori Népművészeti Intézet, amely megteremtette (egy ideig) a kutatás anyagi és technikai feltételeit. De a feltételekkel embereknek kellett élniük.

Hogy miképpen éltek a lehetőségekkel, arról van személyes tapasztalatom. Részt vehettem gyűjtőútjaikon, amikor a december eleji hidegben, a szabadban csak akkor szünetelt a táncok felvétele, amikor a felvevőgép annyira lehűlt, hogy (a bikaistállóban) fel kellett melegíteni, s a táncosokat kellett étellel-itallal a további táncra bemelegíteni. S csak amikor minden tánc filmre került, a délutáni sötétedéskor, öt óra körül jutott oda a gyűjtőcsoport, hogy bevonulhatott a fűtetlen iskolaterembe; s ha az intézet kocsivezetője közben nem gondoskodott volna kenyérről és paprikás szalonnáról, akkor csak este a szállásan jutott volna betevő falat a kutatók számára.

Az anyagnak és a tudománynak ez a szinte fanatikus szeretete hasonló áldozatokra tette képessé a könyv szerzőit a feldolgozásban is. Amikor megszűnt a Népművészeti Intézetben a munka folytatásának lehetősége, de az anyag még továbbra is az Intézet birtokában maradt, Martin György vállalta egy kezdő félállás ideiglenességét, csak hogy együtt maradhasson az anyaggal, pedig nyitva állt számára a végleges alkalmazás lehetősége a Néprajzi Múzeumban. Csak akkor fogadta el a létbiztonságot, a nyugodt tudományos munkát jelentő végleges állást, amikor Kodálnak sikerült elérnie, hogy az anyaggal együtt kerüljön – majdnem 40 éves fejjel – az Akadémia Népzenekutató Csoportjába.

És közben egyre-másra jelentek meg a leíró, összehasonlító, történeti eredmények. Kialakult az európai tánc történet és főként annak kelet-európai része. És megszületett néhány fontos népzene kutatási eredmény is.

A táncjal együtt járó zene alapos megismerése ugyanis rávilágított egy sor olyan jelenségre is, ami a csak zenei szempontú vizsgálatból nem derülhetett ki. A „proporcio” – a dallam különböző ritmusban való alkalmazása tánchoz – talán a legnagyobb fölfedezés, ami népi ritmikánk megismerésében történt, s ami egy sor variáns kialakulását és összetartozását megérteti. De a bolgár ritmus és más aszimmetrikus ritmusok élő hagyományának fölfedezése is a tánc kutatásnak köszönhető; sőt még egy-egy terület teljes népzenejének feltárása is, például Szabolcs-Szatmáré, csak a nagy lendülettel folyó tánc kutatásnak köszönhető.

Örökre sajnálhatjuk, hogy Bartók már nem ismerhette meg ezt a munkát és ezeket az eredményeket. Rég halott volt, amikor ez a kutatógárda munkába kezdett. De hogy értékelte volna, afelől biztosak lehetünk: hiszen ott van a nagy román népzenei összefoglalásban közölt táncipológiája, ami a tánc iránti nagy érdeklődéséről tanúskodik.

Kodály viszont nemcsak megérte, hanem állandóan figyelte, és ahol lehetett, segítette is. Először akkor lepett meg ezzel az érdeklődéssel, amikor váratlanul megjelent a Néprajzi Társaság ülésén, hogy meghallgassa Pesovár Ernő és Martin György első, összefoglaló beszámolóját az addig végzett kutatásokról. Folytatta azzal, hogy közbenjárt az UNESCO-nál, hogy táncgyűjtőink megkapják az első, nélkülözhetetlen hangosfilm-felvevőt. Még nagyobb meglepetést okozott azzal, hogy egy szívtrombózis után először Martin előadásán jelent meg, lépcsőjárását is vállalva, amikor elsőnek hallottunk a „proporcio-felfedezésről”. S végül miniszterig ment el, hogy Martin és a nagy néptáncgyűjtemény átkerüljön a Népzene kutató Csoportba.

S hogy a népzene néhány évig oktatott anyag, tantárgy lehetett az egyetemen, az is nekik köszönhető. Ők, a néprajzi tanszék egykori növendékei, elégedetlenkedtek, hogy nem tanulnak semmit a népzeneiről, ami annyira nélkülözhetetlen volt már akkor elhatározott életmunkájukhoz. Erre kapott lehetőséget e sorok írója; kezdetben megbízott előadóként, majd két évig docensként taníthatt az egyetemen. S ezalatt a rövid idő alatt el is érhettem azt, aminél többet egy hosszú oktatói pálya is csak ritkán adhat: hogy három-négy kiváló tudós egykori tanárának mondhasam magamat.

Ez a néhány kutató azonban táncos is volt, aki a néptáncot gyakorlatból ismeri, s a gyakorlatba átvinni képes. Ezért válhattak a táncmozgalom erjesztő központjává, s ezért tudták magukkal ragadni a koreográfusok és táncosok egész sorát, s arra ösztönözni őket, hogy gyűjtsék is azt a hagyományt, amit betanulnak, élveznek, előadnak. Így hamarosan kialakult egy gyűjtőgárda, amely segítette őket – akárcsak a népzene kutatókat – a tánc hagyomány felkutatásában, sőt nemegyszer a tudományos munka részlet-feladataiban is.

Azóta a néptánc diadalútját járja a fiatalság körében. A magyar tánc kutatás pedig, mint tudomány, Európa-szerte elismert vezető helyen áll Keleten és Nyugaton egyaránt. A magyar néptánc kutatása felnőtt az idősebb testvér, a népzene kutatás mellé.

Nem kell tehát nagyon bizonygatnom, hogy az itt következő lapokon a legérdekesebb tudnivalókat kapja meg az olvasó nemzeti kultúránk egyik legvonzóbb ágáról, s hogy amit itt kap, azt egy széles körű érdeklődéssel megszerzett tudás aranyfedezete teszi hitelessé és megbízhatóvá. Olyan tudnivalókat, amelyeket valóban tudni érdemes; amelyek történeti, esztétikai, népeleti oldalról újabb fényvel világítják meg azt, amit mint élő, művészi valóságot, a könyv olvasói bizonyára már ismernek és régen a szívükbe zártak.

Budapest, 1978. augusztus

Vargyas Lajos